

MAXTUMQULI MISRALARIDA GO'ZALLIK TUSHUNCHASI

Bo'riyev Jamshid

Termiz davlat universiteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrası o'qituvchisi.

+998944699334 jboriyev123@gmail.com<https://doi.org/10.5281/zenodo.11212802>

Annotatsiya. Ushbu maqolada turkman Maxtumquli she'riyatining o'ziga xos nutqiy, uslubiy xususiyatlari haqida ma'lumot berildi. Bunda turkman shoiri Maxtumqulining asarlaridagi metafora, metonimiya, epitet, ironiya, oksimoron, zeugma va so'z birikmasi, antonomaziya, o'xshatish va hokazo leksik uslubiy vositalardan ko'p foydalanish mahorati misollar yordamida ochib berildi.

Kalit so'zlar: Metafora, obraz, parafrazaik nomlar, epitet, lingvopoetika, she'riy matnlar.

THE CONCEPT OF BEAUTY IN MAKHTUMQULI'S POEMS

Abstract. In this article, information was provided about the specific rhetorical and stylistic features of Turkmen Makhtumquli poetry. The skill of using metaphor, metonymy, epithet, irony, oxymoron, zeugma and word combination, antonomasia, simile, etc. in the works of the Turkmen poet Makhtumquli was revealed with the help of examples.

Key words: Metaphor, image, paraphrastic names, epithet, linguopoetics, poetic texts.

КОНЦЕПЦИЯ КРАСОТЫ В СТИХИЯХ МАХТУМКУЛИ

Аннотация. В данной статье была представлена информация об специфических риторических и стилистических особенностях туркменской поэзии Махтумкули. С помощью примеров раскрывалось мастерство использования метафоры, метонимии, эпитета, иронии, оксюморона, зевгмы и словосочетания, антономазии, сравнения и т.д. в произведениях туркменского поэта Махтумкули.

Ключевые слова: Метафора, образ, парафразические имена, эпитет, лингвопоэтика, поэтические тексты.

Buyuk so'z ustasi Maxtumquli Firog'iy san'at va badiiylik bilan so'zga muhabbat, shu bilan birgalikda, turkmanlarning go'zallikka bo'lgan hayratini yuksaklarga ko'tardi. She'riyat tili uslubiy vositalarga boy; oddiy so'zlar mahorat bilan qo'llaniladi. Chuqur his-tuyg'ularni ifodalash, turkman hayoti falsafasi– Maxtumquli Firog'iyning misralaridagi buyuklikni yaratuvchi obrazdir.

She'r tili badiiy vositalarga juda boy va o'ziga xos, sodda so'zlar chuqur his-tuyg'ularni ifodalashda mahorat bilan qo'llaniladi. Maxtumquli she'riyatida so'zi tasviri, metafora, metonimiya hamda har xil epitetlar kabi stilistik vositalar samarali o'rin egallaydi.

Shoir ijodida stilistik vositalar va badiiy obraz ham yuqori o‘rin tutadi. Stilistik metafora, metonimiya, har xil epitetlar kabi vositalar o‘quvchida katta qiziqish uyg‘otadi. Ma‘lumki, stilistik vosita ongli va qasddan qilingan adabiyotdir tilning ba‘zi faktlaridan foydalanish eng muhim xususiyatlar ham tizimli, ham fonetik, morfologik, leksik va sintaktik ifoda vositalarining semantik shakllari generativ model sifatida taqdim etilgan[2, B. 102]. Stilistik qurilmalar yanada faollashtirish uchun mo‘ljallangan tilning mos ifodalovchi vositalari leksik darajadagi stilistik vositalarning o‘zaro ta‘siriga asoslangan:

- a) mantiqiy;
- b) nominal;
- v) emotsional ma‘nolar. [1, B. 78]

Ular: metafora, metonimiya, epitet, ironiya, oksimoron, zeugma va so‘z birikmasi, antonomaziya, o‘xshatish va hokazo leksik uslubiy vositalardan ko‘p foydalanish Maxtumduliga xosdir.

Masalan: shirin zyban - shirin til, kepder topuk –kabutar-to‘piq, gaz bo‘un – g‘oz bo‘yin.

Bu epitetlar Maxtumdul fikrlarining nafosatini tasvirlashda namoyon bo‘ladi ayollik xususiyatlarining nozikligi unga gapirish imkonini beradigan arab-fors qizlari alohida o‘rin egallaydi. Qayta-qayta tautologiyasiz, go‘zallik va noziklik haqida, shirin tushlar va azoblar, sevishtanlarning sadoqati haqida ko‘plab misralarni Maxtumdul ijodida ko‘plab uchratishimiz mumkin. Masalan:

Sibi-zenehdanlar -alma kibi yuzler, olma yuzli;
 gunça dahanlar -gunça meñzeş dodaklar- tugma lablari;
 simin-zakanlar-kumush yaly apak alkymilar- chin kumushdek oppoq;
 gul-handan - ochylan gul - ochilgan gul[6, B. 86].

Maxtumdul she‘riyati millatning milliy mentaliteti, qarashlari va estetik tajribasini ifodalovchi uslubiy vositalar va badiiy obrazga to‘ladir. Turkmanlar uchun "go‘zallik" tushunchasi nafaqat ko‘rinadigan shaklning go‘zalligi, balki ishlarning go‘zalligi, yaxshilik, butunlik va boshqalar. "Go‘zal" ko‘pincha individual asosda yoki jamoat konsensusiga asoslanadi. Psixologik omillarni o‘z ichiga olgan ichki go‘zallikning qandaydir kombinatsiyasi bo‘yicha shaxsiyat, aql, inoyat, xushmuomalalik, xarizma, yaxlitlik, muvofiqlik kabi nafislik, va tashqi go‘zallik (ya‘ni jismoniy jozibadorlik)ni o‘z ichiga oladi. Jismoniy sifatlarni o‘z ichiga olgan jismoniy joziba haqidagi oyatlar estetik asosda baholanadi. Masalan:

Eý, yaranlar bir ýuzi gul, aýa ashyk bomsam,
 Barçalar maksudy – gül ragnaya oshyk bomsam.
 Bilbilem, bag ichre bir gowgaýa oshyk bomsam,

Ozi gayyp, zülpleri yeldaya oshyk bolsam,
Menzilim bag ichredir, sähraya oshyk bo'lsam.

Uslubiy asboblari: ýuzi gul, aýa – oyday gul; gül ragnaýa –gul, uning yarmi qizil, yana yarmi parishon – turkman she'riyatida o'xshatish sifatida ishlatiladi. Ayol go'zalligi; zülpleri yeldaya – qora jingalak sochlari (yelday - fors tilida 22-dekabr yilning eng uzun tunini bildiradi); bu yerda shoir jingalak qora sochlarning go'zalligini tasvirlaydi[4, B. 81].

Maxtumquli mard turkman xalqi, ayniqsa, yoshlari bilan faxrlanardi va jangda sherdek jasur edilar. Turkman shoirlari turkman yigitlarining jasoratlarini kuylagan. Dushman yoshlarning mashaqqatli jangi ostida chekinishga majbur bo'ldi. Turkman shoiri, Maxtumquli, buni o'ziga xos go'zallik deb baholab, quyidagi misralarni yozgan:

Ol merdiñ ogludir, mertdir pederi,
Go'ro'g'li gardashi, serhoşdir seri,
Dagda-düzde kowsa, sayyatlar, diri –
Ala bilmez, yolbars ogly, turkmeniñ [6, B. 56].

Insonning, askarning hayoti va Vatanni himoya qilish bilan bog'liq. Bu misralarda tinch-totuv turkman xalqining ona yurti o'z ifodasini topgan. Asosiy fikr –tinch hayot g'oyasi va bu g'oyani hayotda ro'yobga chiqarish; jasur askarlar himoya qilishga tayyor yurt va mamlakat.

Turkman xalqi, uning turmush tarzi haqida gapirar ekan, Maxtumquli o'z mehrini namoyon etadi. Biz Maxtumquli she'riyatida go'zallik tushunchasi haqida gapirib, buyuk shoir insonning nafaqat tashqi qiyofasini, balki insonning qahramonliklari, vafosi, aql-zakovati ham go'zal deb hisoblaydi, degan xulosaga keldik.

REFERENCES

1. Гумбольдт В. Избранные труды по языкознанию. – М.: Прогресс, 1984. – С. 319.
2. Йўлдошев Б. Бадий асар сарлавҳаларининг семантик ва грамматик хусусиятлари ҳақида (*Абдулла Қаҳҳор ва Саид Аҳмад асарлари асосида*). Ўзбек тилшунослиги масалалари. Мақолалар тўплами, – Самарқанд, 2001.
3. Йўлдошев М. Ядгаров Қ. Бадий матннинг лисоний таҳлили фанидан амалий машғулотларни ташкил этиш. – Т., – Б. 68.
4. Лыков А.Г. Оказиональное слово – как лексическая единица речи// Филологические науки, 1971. № 5. – С. 78.
5. Babaýew, K. (1989). Türkmen diliniñ stilistikasy. Aşgabat. Magaryf
6. Primov A., Aqmanova Sh. (UrDU) Ilm Sarchashmalari. 2017-yil, 9-son. Bibliionimlarning nutqiy-kommunikativ va funksional xususiyatlari. – B. 30-33.